

Metodutveckling

Kapitel 7

Nytänkande och metodutveckling är ett kriterium vad gäller prioritering av projekt som nämns i regeringens riktlinjer. Bakom detta krav ligger en kritisk tanke att traditionella metoder inte lyckats, utan bör ersättas av nya. Den första frågan som inställer sig när man läser ett sådant uttalande är: vilka metoder är traditionella och vilka är nya? Om frågan hade ställts i förhållande till ett avgränsat projekt med ett begränsat syfte skulle den kanske inte varit så svår att besvara. Men när det handlar om tiotals projekt riktade mot olika integrationsområden är det inte lika lätt att skilja mellan nya och traditionella metoder. Att i ett sådant fall urskilja de nya från de traditionella är en uppgift som kunde bli föremål för en omfattande forskning. Syftet med detta kapitel är alltså inte att diskutera vilken metodutveckling som genomförandet av de aktuella projekten lett till. Syftet är istället att presentera metoder som använts i de genomförda projekten. Kapitlet kommer att innehålla två delar. Första delen tar upp olika experiment genomförda i projekten hörande till olika förvaltningar. Den andra delen syftar till att närmare granska flexibilitet som en förutsättning för nytänkande och metodutveckling.

Experiment

Det första intrycket man får när man går igenom de genomförda projekten är den stora mångfalden av experiment utförda inom olika områden. Jag har inte överblick över alla åtgärder som genomförts i integrationssyfte i olika invandrartäta områden. Men så vitt jag kan bedöma, vågar jag påstå att det i Botkyrka kommun genomförs fler experiment än någon annanstans i Sverige.

Vid arbetsmarknadsförvaltningen har flera projekt planerats som en reaktion mot befintliga modeller som inte gett önskade resultat. *Kraftsamling* och *Jobbklubb* utgör reaktioner mot etablerade arbetsförmedlingar. Till skillnad från arbetsförmedlingar som i dagens läge arbetar med stora grupper, ville de mobilisera all kraft i kommunala och statliga institutio-

ner till mindre grupper av arbetssökande för att hjälpa dessa ut på arbetsmarknaden. *Kom-jobb* – liksom sin föregångare och modell *komvux/komväv* – utgör en reaktion mot Sfi-undervisning som inte visat sig fungera för lågutbildade vuxna invandrare. Med detta projekt ville man kombinera språkinlärning med arbete för att på så sätt efterlikna förhållandena på arbetsmarknaden. Språkundervisningen i detta projekt byggdes på deltagarnas kunskap, kapacitet och behov. Samma resonemang ligger bakom även andra projekt i andra förvaltningar som, direkt eller indirekt, handlar om språkinlärning för vuxna invandrare: *Mamma-barn*, *LINDA* och *Kulturkram*.

Enligt självutvärderingen från *Sommarjobb* har Botkyrka kommun, vad gäller denna slags insats, en ledande roll i Sverige. Det är från Botkyrka som initiativet till att skaffa betalda sommararbeten för gymnasieelever har spridit sig till andra kommuner. *ABC-ateljén* – som är en avknoppning från *Komväv* – erbjuder en möjlighet att använda och utveckla kompetens som inte efterfrågats på den ordinarie arbetsmarknaden. *Botvidsgården* utgör, även om det inte kom att genomföras i den omfattning som man tänkte sig i projektbeskrivningen, en ny åtgärd för att erbjuda ett semester mål för resurssvaga invandrare, samtidigt som det också skapar arbete för andra invandrare.

Sammantaget kan man säga att alla projekt vid arbetsmarknadsförvaltningen utgör kontinuerliga experiment med olika metoder ärvda från tidigare projekt och överförda till kommande. I varje fas av denna flyttningsprocess har ofruktbara metoder frångåtts och fruktbare metoder anpassats till nya mål och målgrupper.

Vid kultur- och fritidsförvaltningen har *Läxhjälp* samma experimentella karaktär. Jag har tidigare påpekat att ett sådant projekt genererar både nya aktiviteter och nya målgrupper, som troligen inte skulle ha kommit till stånd om det inte vore för projektet. Även med sin ursprungliga målsättning, inriktad på att skapa en tvåspråkig miljö i en turkisk förening, fanns det i projektet, så vitt jag vet, tankar som får sägas vara nya.

Programserie för förskolebarn i lokal-TV vid samma förvaltning representerar ett försök att utforma nya metoder för språkinlärning och integration hemma och i förskolan i invandratäta bostadsområden. Det är för tidigt att bedöma hur de videofilmer som spelats in i detta projekt kommer att mottas i förskolorna och hemma hos familjerna. Jag är heller inte expert på att bedöma deras pedagogiska innehåll. Men själva filmen, som spelats in i invandrarbarnens vardagsmiljö i nära kontakt med förskolepedagoger, representerar så vitt jag vet ett nytt grepp i arbetet.

Miljöförvaltningen har försökt utnyttja förskolornas och skolornas utemiljö och naturen för pedagogiskt syfte. De har strävat efter att utveckla "naturstigar", "sagostigar" och "skogsmulle" som pedagogiska medel för barn och ungdomar. Skogsmulle har länge använts i det svenska samhället som ett medel för att bekanta barnen med naturens hemligheter. Det är miljöförvaltningens önskan att utveckla skogsmulle genom att ta in element i verksamheten som bygger på invandrarnas erfarenheter.

Inom socialförvaltningen har *Familjecentralen* nämnt metodutveckling som ett av sina mål. Detta projekt försöker bana väg för tidiga lös-

ningar på familjeproblem, innan dessa hunnit bli alltför komplicerade. Det är fortfarande tidigt att tala mer om utfallet. Vi måste, för att använda deras egna ord, vänta tills ”smekmånaden” är över och samlokaliseringen visar sina metodiska fördelar. *LINDA*, inom samma förvaltning, har försökt hitta metoder för att öka deltagarnas välbefinnande och hälsa genom meningsfullt arbete. N i namnet för detta projekt (*LINDA*) representerar nytänkande. Båda projekten, *Familjecentralen* och *LINDA*, har haft föregångare i andra kommuner som efter vad jag förstått visat sig vara fruktbara.

I skolorna har man ofta tagit upp förskolemetoder inom projekt riktade till barn i årskurs 1–3; man har använt lek, dans, teater, bilder, sagor, kroppsspråk, sångramsor etc. inom ramen för språkundervisningen. Detta initiativ stöder sig på forskning som visat på lekens betydelse för språkinläring (Axelsson 1998; Björklid 1982). Resonemangen bakom metodvalet handlar också om att invandrarbarn sägs ha missat möjligheten att uppleva denna fas i sin utveckling.

Ängsskolan och Brunnaskolan har varit särskilt aktiva i detta avseende. Båda skolorna har fått hjälp av professionella pedagoger: dramapedagog, musiklärare, fritidspedagog osv. Enligt uppgifter som jag har fått är Ängsskolan den enda skolan som försökt förverkliga koppling mellan modersmål och svenska språket. Ängsskolan har också (i samarbete med några pedagoger) arbetat ut en språkbedömningsmetod, SOL (förkortningen står för språkförståelse, ordkunskap och läskunskap), tänkt att användas för att mäta barnens språkutveckling. Här kan man också nämna de metoder som används av projektet *Att upptäcka språket* i Borgskolan. Förutom dramatisering, sagoläsning och författarbesök har detta projekt försökt ta in föräldrarnas kunskap i genomförandet av projektet.

Integrering av IT och media i språkundervisningen är en annan metod som utnyttjats i vissa skolor (Albyskolan, Tallidsskolan, Grindtorpsskolan och Brunnaskolan). Dessa skolor har satsat en del av sina resurser på att undervisa både barn och lärare i olika dataprogram. Här skulle också kunna nämnas *Individuella programmets* individcentrerade undervisningsmetod för eleverna som inte matchar sina jämnåriga på ordinarie skolor. Eller den individorienterade metod man använder i *Internationella klasser* för att på bästa sätt kunna möta nyanlända invandrarbarn.

Jag har tidigare talat om den utforskande karaktären hos *Mamma-barnprojektet*. De har med sin öppna och reflexiva struktur givit möjlighet att upptäcka behov och även i arbetet försöka motsvara dem. Jag har också talat om de ”workshop-” eller ”laboratorie-” metoder som använts för språkförstärkning i några förskolor. I förskolorna Uggulan och Måsen har man försökt överföra erfarenheter vunna genom dessa ”laboratorier” till förskolornas ordinarie verksamhet.

I ett par förskolor har intressanta experiment gjorts för att utveckla nya språkbedömningsmetoder. En metod som skapats av *Språkplanet* bygger på experiment med invandrarbarn och invandrarfamiljer. En annan har förskolan Måsen fått från förskolor i Göteborg. Dessa metoder har tyvärr inte använts i tillräckligt stor utsträckning för att man ska kunna få en pålitlig bedömning av barnens språkförstärkning.

Inom vård- och omsorgsförvaltningen är det ett projekt som särskilt syftar till metodutveckling: *Inte bara ord*. Detta projekt, som leds av en grupp med pedagogisk bakgrund, försöker utveckla nya pedagogiska metoder genom direktkontakt mellan å ena sidan förskolornas praktik och å andra sidan vetenskapliga perspektiv på samma verksamhet. Projektet genomförs som studiecirkel med förskollärare och barnskötare bland deltagarna. Dessa grupper utgör sedan länkar mellan fältet – förskolorna – och den pedagogiska ledningen. De förmedlar erfarenheter och kommentarer fram och tillbaka mellan fältet och ledningsgruppen och vidareutvecklar härigenom de pedagogiska metoderna på basis av förskolornas vardagliga arbete. Man försöker även hitta en väg för att göra metodutvecklingen oberoende av projektet och dess ledare:

Många projekt dör när projekttiden är slut och projektledaren inte längre finns tillgänglig. Projektet blir ofta projektledarens projekt. För att på något vis kunna minimera risken för detta beslöt styrgruppen att producera ett studiematerial som först arbetas fram av dem själva tillsammans med projektledaren, sedan provas ut på projektets deltagande arbetslag, sedan revideras och läggs ut på förslag för att kunna föras ut till ännu mera personal. Parallellt med revideringen planeras en studiehandledning till materialet. (projektets delrapport, 1996:3)

Förskolor använder också sina ordinarie material och metoder i projekten: bilder, lek, teater, rim och ramsor, dans osv. Men man ser ett medvetet försök att anpassa dessa till invandrabarns behov och förmåga. Kroppsspråk har fått stort utrymme i de flesta språkinlärningsprojekt, särskilt i den första fasen av inläringen. Samarbete med modersmåls lärare har också betydande omfattning i förskolorna.

Den här redogörelsen ger bara en översiktlig bild av de metoder som använts i olika förvaltningar. Metoderna är i praktiken mer nyanserade än vad som framgår här. Till exempel dramatisering som en metod för språkinläring i förskolor och skolor genomförs inte på samma sätt i alla projekt. Detsamma gäller också lek, bild, dans, saga osv. Man prövar även olika pedagogiska metoder – Montessori, Malaguzzi etc – i olika situationer. För att få en utförlig bild måste man fokusera varje enskilda projekt, något som inte är möjligt i denna korta rapport.

Det som beskrivits ovan visar att en stor repertoar av experiment och erfarenheter skapats eller importerats under genomförandet av projekten. Det som saknas, både vad gäller kvalitet och kvantitet, är ett gediget informations- och erfarenhetsutbyte, som skulle kunna leda till utvärdering av använda metoder, utskiljande av effektiva metoder från mindre effektiva, och standardisering av de metoder som visat sig vara fruktbara i praktiken. Med erfarenhetsutbyte eller utvärdering menar jag inte här de allmänna sociologiska eller etnologiska seminarier som hittills arrangerats av MC eller av förvaltningarna själva. Jag menar snarare begränsade, mer professionella seminarier eller ”workshops” som fokuserar de metoder som använts inom olika områden: språkinläring, arbetsmarknadsfrågor,

socialt arbete osv. För ett sådant erfarenhetsutbyte är samarbete mellan praktiker och forskare inom varje område en nödvändig förutsättning.

Apropå metodfrågor finns det två allmänna trender som syns i de flesta projekten. Den första trenden är en längtan tillbaka till "den gamla goda tiden", som försvunnit på grund av nedskärningar. Det vill säga en önskan att arbeta med mindre grupper som ger möjligheter till personliga diskussioner, individuella satsningar och djupare funderingar. Denna möjlighet som tidigare var gemensam för alla ordinarie aktiviteter, förverkligar sig nu i projekten. Arbetsmarknadsprojekt arbetar med mindre sökandegrupper, skolor och förskolor med färre barn, och kulturprojekten med mindre antal deltagare. Begreppen "vuxentäthet" eller "hög personaltäthet" som återkommer i självutvärderingar från skolor och förskolor är tydliga uttryck för denna önskan.

Den andra trenden är en allmän strävan att hitta nya metoder utifrån nya omständigheter och nya begränsningar. Med nya omständigheter menar jag det ökande antalet invandrare och invandrabarn och de förutsättningar som följer med detta. Och med nya begränsningar menar jag den ekonomiska situationen efter nedskärningarna som särskilt hårt drabbat invandratäta kommuner.

Flexibilitet

Flexibilitet brukar räknas som en positiv egenskap hos projekt då dessa jämförs med permanenta byråkratiska aktiviteter, vilka i sin tur kännetecknas av tröghet och brist på flexibilitet. Finns det en sådan flexibilitet hos projekten i Botkyrka kommun, trots att de genomförts inom en befintlig organisation? Det är inte lätt att, utifrån den informationen vi har, utförligt besvara denna fråga. Förutom vissa indirekta klagomål som dykt upp under mina intervjuer, om den centrala finansieringen och dess negativa betydelse för flexibiliteten, så är de flesta självutvärderingarna och vissa av utvärderingarna tysta i denna fråga. Följaktligen kommer jag att kunna besvara frågan bara i den utsträckning som den har belysts i själv/utvärderingar.

Åsa Bringlöv (1998a) har betonat flexibilitet i sin utvärdering av tre *Mamma-barnprojekt*. Hon visar att dessa projekt har fått sin struktur genom att anpassa sig till personalens tro, karaktär och förmåga, målgruppernas behov, tillgängliga resurser, och även projektets fysiska omständigheter:

Kontakten med de tre mamma-barn-projekten har även inbjudit till en fokusering på det reflexiva arbete som pågår hos personalen. Det förs ett ständigt samtal om arbetet och om situationer som uppstår. Det skulle kunna beskrivas som en förhandling om vad som ska göras och hur det ska göras. En förhandling mellan olika parter: mellan mammor och personal, inom den egna personalgruppen och mellan personalgrupper. Personalen gör hela tiden nya erfarenheter, talar om dem, omprövar, jämför för att nå fram till en fungerande verksamhet ... Personalen skaffar sig också kunskap, utvecklar i ett ständigt 'för-

handlande´ sina arbetsmetoder. Närheten till vardagliga situationer och möten aktualiserar många olika tolkningsmöjligheter. (s 32)

Vidare:

Personalen tycker det är viktigt att intressera sig för hur mödrarna ser på saker och ting, och inte bara ta för givet att man själv har den enda eller rätta synen på saker. (s 33)

Flexibilitet betonas också i självutvärderingar skrivna av projektarbetare. Projektansvarig för *Lekcirkeln* räknar vid sidan av ansvar, nyfikenhet, vänskap och så vidare, flexibilitet som ett honnörsord för projektet. Hon har valt namnet *Lekcirkeln* för projekt därför att cirkeln, enligt henne, ger utrymme för olika utvidgningar. Följande citat från *Lysmaskens mamma-barns* självutvärdering som också uttrycks, om än på annat sätt, i Svalans och Humlans ger en tydlig bild av denna flexibilitet:

Ganska snart upptäckte vi att mammorna till barnen i 3-5-årsverksamheten även hade småbarn ´minstingar´. Detta skapade ett problem som vi inte hade förutsett. Vad ska vi göra med dem? I början fick de vara med mammorna men det visade sig ohållbarhet ur pedagogisk synvinkel. Ett extra rum togs i anspråk på Fittjahöjden i nära anslutning till studielokalen och en beredskapsarbetare tog hand om barnen.

Om sin arbetsmetod skriver läraren till mammorna i Svalans *Mamma-barn (Lekcirkeln)*:

Ofta har jag lämnat planeringen åt sidan och tagit tag i kvinnornas egna behov och initiativ.

Denna flexibilitet har lett till att tre projekt med samma målsättningar och målgrupper har fått olika struktur, olika delprojekt, samtidigt som de har gemensamma drag.

En liknande, smidig karaktär har jag redan pekat på i *Läxhjälpprojektet*. Vi har visat hur detta projekt genom flexibilitet fått en slutlig form som inte var tänkt från början, med nya målgrupper, nya metoder och nya aktiviteter. En sådan upptäckande karaktär har nämnts också i självutvärderingen för *Samverkan mellan musik, bild och ord* i Brunnaskolan:

Genom att arbeta med språket har också en del barns andra svårigheter kommit upp till ytan. Då tänker vi främst på de barn som av olika skäl mår dåligt av de upplevelser som de har varit med om tidigare. Det har kommit fram i olika grupper där man genom att dramatisera, göra sagor, berätta om saker med hjälp av konkret material etc, kunnat uttrycka sina känslor och upplevelser. Detta har i sin tur fört med sig att fler elevvårdande åtgärder behövs.

Deltagarnas roll i utformningen av *Kom-jobb* och *Internationella klasser* beskrevs som icke-existerande av utvärderarna till dessa projekt under seminariet den 5 maj 1998. Men båda utvärderarna pekar på ett annat slags flexibilitet i projekten. Olikheten vad gäller organisation mellan de två internationella klasserna, trots liknande målsättningar och målgrupper, kan förklaras delvis genom flexibilitet i genomförandet. Om en av dessa klasser skriver utvärderaren:

Lärarnas öppenhet sinsemellan och gentemot eleverna nämns som en viktig aspekt i verksamheten. De menar att det finns ett stort utrymme för dialog i klassrummet. När det till exempel blir bråk mellan elever, då diskuterar hela klassen igenom vad som hänt. Lärarna menar också att de kan komma med nya idéer och pröva dem i undervisningen utan att behöva tillfråga varandra. De tycker att det är viktigt att lämna utrymme för oförutsägbara händelser. (Landsberg 1998:39)

I sin utvärdering av *Kom-jobb* ägnar Fredrik Hertzberg ett avsnitt åt vad han kallar systemflexibiliteten. Han pekar på tillfällena under genomförandet då man ger utrymme till lösningar som man inte hade tänkt sig i projektbeskrivningen (1998: 51–52).

Även om inte frågan diskuteras under en särskild rubrik "flexibilitet" eller liknande, så syns det i själv/utvärderingarnas beskrivning av använda metoder att de flesta projekten kännetecknas av flexibilitet. Det tycks vara så att man faktiskt inte kan arbeta utan att vara flexibel i projekt där deltagarna har olika social och kulturell bakgrund och ojämn kompetens. Följande rader, som beskriver något av dramapedagogens arbete i *Förskolan Lysmasken: språkprojekt*, är ett typiskt exempel:

En liten pojke började i slutet av februari. Första gången jag träffade honom sprang han och gömde sig. Jag gjorde likadant. Vi kikade på varandra genom våra gömställen. Jag tog med honom tillsammans med två pojkar i samma ålder in i lekrummet. En av dem förvandlades till en "farlig björn". Vi andra sprang och gömde oss och blev jätterädda. Då skrattade den nya pojken med hela kroppen! Hans rädsla släppte då han såg mig rädd.

Här bör noteras att flexibilitet i projektet inte beror bara på projektarbetarnas vilja. Det beror också på projektets mål, målgrupp och andra omständigheter. Till exempel ett projekt likt *Kom-jobb* eller *Kraftsamling*, vars uppgift är att förbereda målgruppen för ett produktivt arbete, kan inte vara lika flexibelt som *Mamma-barn*, som ju är inriktat på språkinläring för barn och vuxna. De förstnämnda projektens uppgift sträcker sig bortom projektets egna gränser. De måste ta hänsyn till alla villkor och förutsättningar som råder på arbetsmarknaden. De sistnämnda, däremot, är mer sig själva nog och styrs inte så mycket av andra institutioner.

Projektansvarigas ideologi, karaktär och erfarenheter har stor betydelse för projektets flexibilitet (jfr Brännberg 1996:144–157). Projektarbetarnas olika vilja eller förmåga till flexibilitetsgrad har lett till upplösning av

samarbetet mellan kolleger i några projekt, exempelvis *Läxhjälp* och *Lekcirkeln*. Utan tillräckliga erfarenheter finns det ofta en fara att projektansvariga tappar kontrollen över sina aktiviteter om de ger stort utrymme för flexibilitet. Man skulle kunna hävda att de tre *Mamma-barnprojekten* har genererat positiva resultat trots flytande struktur framför allt därför att det funnits några erfarna personer bland projektarbetarna.

Jag har tidigare kommenterat att regeringens riktlinjer, kommunens handlingsplan och även de genomförda projekten lider av bristen på kontakt med forskarvärlden. På projektnivå har denna brist delvis och på sina håll kompenseras med flexibilitet, i till exempel *Läxhjälp*, de tre *Mamma-barnprojekten*, Brunnaskolans *språkprojekt* och några andra. De har fungerat som empiriska utforskningar av såväl problemen som deras möjliga lösningar.

Det faktum att flexibilitet ofta betraktas som en principiellt positiv egenskap i ett projekt, bör nog anses vara en riktig bedömning. Flexibilitet ger utrymme för initiativ och nya experiment. Men flexibiliteten har också sina gränser. Det finns forskning som visar att den i vissa situationer själv kan utvecklas till en dogm som inte tillåter anpassning till andra verksamheter (Boklund 1996:159).

Flexibiliteten bör inte tillåtas sträcka sig så långt att den hotar, eller åstadkommer allvarliga förändringar och avgränsningar i, projektens huvudmålsättningar. Enligt min bedömning har heller inte detta hänt i *Mamma-barnprojekten*. Det skulle ha kunnat hända i *Läxhjälp*en, men projektet räddades av sina medarbetare. Det har delvis hänt i till exempel *Kom-jobb* och *Ungdomsredaktion för radio* hos kultur- och fritidsförvaltningen.

Vad gäller *Kom-jobb* har Fredrik Hertzberg beskrivit den ursprungliga idén i projektet som att skapa en tät samvaro mellan deltagare och arbetsledare. Denna samvaro, var det tänkt, skulle leda till täta samtalsövningar, och följaktligen till språkinläring. Men projektet fick svårigheter att anordna inomhusarbete för deltagarna. Resultatet blev att man kom att arbeta utomhus i mindre grupper, på ett sätt som stred mot den ursprungliga idén om språkinläring.

I *Ungdomsredaktion för radio* hade man tänkt sig en redaktion bestående av ungdomar i norra Botkyrka som också gjorde program för ungdomar i detta område. Men Lokalradion stängdes och resultatet blev en *ungdomsredaktion för radio* i Tumba gymnasium (södra Botkyrka) plus ett försök att nå norra Botkyrka genom internet, något som inte verkar ha fallit väl ut. Ett skäl är att ungdomar i norra Botkyrka inte har tillräcklig tillgång till eller vana vid internet för att delta i redaktionen.

Vissa kvantitativa resultat

Kapitel 8

Jag har i det tredje kapitlet diskuterat de olika skälen till att en måluppfyllelseutvärdering av Botkyrka kommuns Blommansatsning är omöjlig. Detta får emellertid inte hindra oss att presentera resultat från och bedömningar av de projekt som ingår i själv/utvärderingar. Projektens resultat har presenterats och värderats på flera sätt i själv/utvärderingarna:

1) Vissa bedömningar är baserade på projektarbetarnas subjektiva bedömningar av projektens resultat. Till exempel att själv/utvärderaren hävdar att genomförandet har gått bra och resultatet är utmärkt, vi har lyckats, vi har fått ett bra resultat, vi är på rätt väg, eller helt enkelt att projektet har uppfyllt sina mål. Trots att själv/utvärderingarna varierar i färgton när de tecknar framgång eller misslyckande, och trots att vissa pekar på svårigheter under arbetets gång, så finns det inget helt misslyckat fall – om vi alltså begränsar oss till dessa utvärderingar. Just det faktum att sådana utvärderingar inte pekar ut något enda misslyckat fall, gör att de inte kan accepteras som pålitliga bedömningar av projektens utfall.

2) En del själv/utvärderingar har gått lite längre och kommenterar målgruppens belåtenhet och missnöje som ett kriterium för bedömning av projektens framgångar och misslyckanden. Sådana utvärderingar är självklart pålitligare än den första kategorin. Särskilt om målgruppen är tillräckligt stor och datainsamlingen genomförs under vissa förutsättningar, till exempel anonymt. Men inte ens utvärderingar baserade på målgruppens värdering av projektet duger som en vetenskaplig utvärdering. Detta eftersom målgruppens belåtenhet och missnöje har en direkt koppling till deras alternativ. Om man inte har någon möjlighet att få ett riktigt arbete är man säkert nöjd med att komma ut och delta i en av projektåtgärderna. Men om man har ett arbete inom räckhåll är det bara slöseri att sitta och lära språk i vuxen ålder.

3) Några självutvärderare har använt medias uppmärksammande av projektet, eller besök gjorda av utomstående personer, som ett bevis på deras framgång. Sådana saker kan ibland utgöra tecken på ett projekts

framgång, men är naturligtvis inte ett objektiva kriterium för utvärdering. Ett projekt kan locka folk genom sin nymodighet eller genom projektarbetarens förmåga att marknadsföra sig, även om det misslyckats.

4) Slutligen har vissa själv/utvärderare presenterat en del information som kan utgöra underlag för en mer objektiv bedömning. Sådan information har ibland framkommit under mina intervjuer med projektansvariga. Det är denna information som presenteras här. Presentationen görs förvaltningsvis:

Arbetsmarknadsförvaltningen

De projekt som genomförts i arbetsmarknadsförvaltningens regi syftar i allmänhet till att uppfylla något av följande fyra mål: 1) skaffa arbete till målgruppen: *Kraftsamling*, *Jobbklubb*, *ABC-Ateljé* och, delvis, *Kom-jobb*, 2) erbjuda språkinläring för vuxna: *Kom-jobb*, 3) skaffa sommarjobb till gymnasieelever: *sommarjobb* 4) anordna semesterplats till resurs-svaga invandrare: *Botvidsgården*.

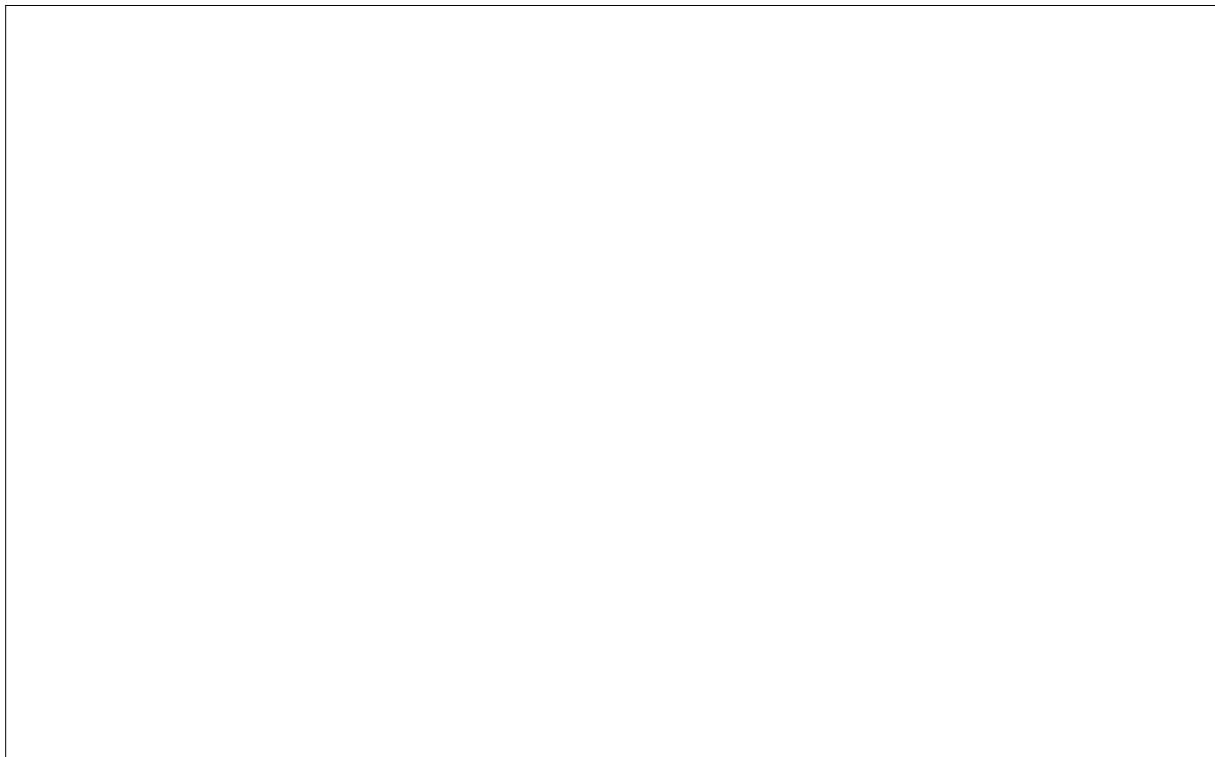
Enligt en självutvärdering för projektet *Kraftsamling*, deltog under genomförandeåren (1995–96) 728 individer i detta projekt. Av denna grupp kunde bara 97 personer (13%) gå till arbete. 74 personer (10%) försatte till annan utbildning än arbetsmarknadsutbildning. 208 personer (29%) ”avaktualiserades” från projektet av kända eller okända orsaker. 349 personer (48%) fanns fortfarande anmälda på arbetsförmedlingen när projektet upphörde den 31 december 1996.

Resultatet av *Jobbklubb* verkar vara ungefär detsamma. Två grupper, 12 respektive 7 individer utgjorde målgrupp för detta projekts två omgångar. Projektansvariga hade inga siffror för hur många av dessa som efter eller genom projektet hittat en väg in till arbetsmarknaden. Men den projektledare jag talade med kunde ge en bild av den senare gruppen som var tillräckligt illustrerande. Enligt hennes personliga information hade ingen av de 7 individer som utgjorde den senare gruppen vid tiden för vårt samtal (november 1997) fått plats på den ordinarie arbetsmarknaden. De gick antingen på olika utbildningar eller hade på nytt hamnat i arbetsförmedlingens kö.

De två personer som utgjorde projektet *ABC-Syateljé* lyckades inte komma in på arbetsmarknaden trots att de, enligt projektansvariga, var mycket aktivt arbetssökande och trots att de var beredda att acceptera vilket arbete som helst. Samma öde har drabbat deltagarna i projekten *LINDA* och *Kulturkram* som båda hade ungefär samma mål som de ovan nämnda projekten, trots att huvudmannskapet i dessa senare låg hos andra förvaltningar: socialförvaltningen respektive kultur- och fritidsförvaltningen. Enligt en lista sammanställd av läraren i *Kom-jobb* har den övervägande majoriteten av deltagare som har slutat projektet antingen hamnat i andra arbetsmarknadsåtgärder/A-kassan eller börjat studera på Komvux.

När det gäller vuxnas språkinläring så lyckades, enligt Hertzberg (1998b:45), endast 4 av 13 personer i *Kom-jobb* klara Sfi-examen. Läraren i detta projekt har meddelat att 9 deltagare av 15 enligt språktesterna påtagligt förbättrat sina kunskaper i svenska. 4 ligger kvar på ungefär

samma språknivå och 3 befinner sig i ett svårkategoriserat fält mellan ingen ”påtaglig förbättring och påtaglig förbättring” (citerat i Hertzberg 1998b:45).

Projektet Kom-jobb. Yanru, Gamla stan, juni 1997. Foto Johan Tibbelin

Sommarjobbet har kunnat öka sina platser från 150–200 (1995) till 530 under 1996 och 720 under 1997. Jag har inte fått någon självutvärdering från Botvidsgården.

På grundval av ovannämnda siffror vågar man hävda att arbetsmarknadsförvaltningen lyckats skaffa sommarjobb för gymnasieelever. Man kan även hävda att förvaltningen lyckats förbättra målgruppens svenska språk. Men den har inte lyckats få ut arbetslösa på arbetsmarknaden. Vad gäller det lilla fåtal som faktiskt fått ett arbete så är det ingen orimlig tanke att de skulle ha lyckats med detta projekten förutan.

Deltagarna och projektarbetarna är själva medvetna om misslyckandet vad gäller målet att skaffa arbete åt deltagarna genom projekten. Om jag försöker generalisera svaren på mina sporadiska frågor till deltagarna under mina besök, så skulle jag vilja hävda att det stora flertalet deltagare inte förväntade sig att projekten skulle leda till något riktigt arbete. Deras skäl att delta i ett visst projekt var ofta bristen på alternativ. Och vad gäller projektarbetarnas bedömning av saken är följande citat från en projektmedarbetare på Kraftsamling mycket belysande:

Målet att bryta rundgången som varit ett av projektets viktigaste mål är, i dagens verklighet med en allt krympande arbetsmarknad tyvärr mest tomma ord. I värsta fall är detta mål mera hämmande än utveck-

lande, både för oss och våra arbetsökande. Mer och mer sällan lyckas vi bryta den onda cirkeln genom att folk får "riktigt jobb" ... Så länge arbetsmarknaden inte utvecklas tycker vi att man istället skall diskutera målet att göra rundgången meningsfull för individ och samhälle. Varje steg i rundgången skall ha ett mål och innehåll som höjer kompetensen – ger ett kunskapslyft – och vara inriktad mot en bransch som bedöms var någorlunda arbetskraftsintensiv i framtiden. Då ökar chansen att, åtminstone på sikt, någon kan få en plats på arbetsmarknaden ... Det främsta kännetecknet för dem som vi bedömer inte har en plats på arbetsmarknaden är att de är svaga i det svenska språket. Härtill kommer variabler såsom ålder, utbildningsbakgrund, erfarenheter och motivation. Men huvudnyckeln till arbetsmarknaden är goda kunskaper i svenska. Då öppnas dörren till utbildning utan vilken man svårligen klarar sig på dagens arbetsmarknad ... Även om Sfi-undervisningen förbättras, förlängs eller kompletteras med praktik så finns personer som inte tycks komma någonstans utan att någon förstår varför. Vi vill rekommendera att kommunen satsar på kompetensutveckling när det gäller diagnosticering. På SIV:s seminarium den 15.10 med temat "Sfi och hinder för språkträning" redogjorde psykolog Ingvar Staffans och logoped Christina Hyberg för ett projekt med syftet att diagnosticera språksvaga. Det fanns personer med tortyrskador som inte tidigare har uppmärksammats och där man kunde förmoda att psykiska traumata försvårade språkinläring. Det fanns också personer med begåvningshandikapp. Andra var dyslektiska och en stor grupp hade skador i en eller flera av hjärnans olika delar. För dem med begåvningshandikapp, dyslexi och neurologiska skador var det normalt att man haft stora problem med sin skolgång i hemlandet. Den slutsats man måste dra av detta är att kunskaper i diagnosticering + gedigna kartläggningar inför Sfi är önskvärda. Rätt diagnos har ofta ett värde i sig i och med att eleven får en förklaring och slipper känna sig oduglig på ett diffust sätt. Självklart måste också undervisningen anpassas till handikappet och i vissa fall kanske man också bör ge upp vissa ambitioner, t ex att eleven ska nå en viss skriftlig nivå och istället satsa mera på det talade språket. Hyberg/Staffans poängterar att diagnosticeringen är komplicerad och dyr men även här tror vi att det är samhällsekonomiskt lönsamt att satsa. (Hertzberg 1998a: bilaga 2).

Författaren bakom dessa citat förslår som ett möjligt projekt att man skulle:

... satsa på pilotprojekt med syfte att hitta metoder för att diagnosticera svårigheter i språkinläring.

Vård- och omsorgsförvaltningen

Projektet inom vård- och omsorgsförvaltningen har följande tre allmänna mål: 1) förstärka barnens svenska språk, 2) förstärka mammornas svenska och sverigekunskap och 3) utveckla pedagogiska metoder. Jag har inte fått

någon objektiv bedömning vad gäller mammornas språk och metodutveckling (mål 2 och 3 ovan). Men en del illustrerande siffror har kommit om barnens situation och deras språkförstärkning.

Enligt en rapport från *Språkplanet*, började under det dryga ett år som detta projekt pågick mellan 600 och 700 barn med annat modersmål än svenska i förskoleverksamhet. Förskolorna i Hallunda, Alby och Fittja har tagit emot 80 procent av de nya barnen.

Två projekt har skickat förhållandevis noggranna bedömningar av språkutvecklingen bland barnen. *Förskolan Måsen: språkprojektet* har jämfört målgruppens språknivå med svenska barns i samma ålder och visat att 13 barn av 14 på nio månader utvecklats från nivå 2 till nivå 3 eller 4 nivå i en bedömningsskala där 1 motsvarar mycket stor skillnad vid jämförelse med svenska normalbarn (nästan ingen svenska) och 5 motsvarar ingen skillnad vid jämförelse med svenska normalbarn¹.

Ännu noggrannare har *Förskolan Lysmasken: språkprojektet* testat målgruppens både språkförståelse och allmänna utveckling under två terminer. När det gäller språkförståelse visar resultaten att andelen barn som varit åldersadekvata (jämfört med svenska barn) under de första 10 månaderna ökade från 25 till 75 procent. Motsvarande siffror för andra året, då man arbetade med barn vars utgångsläge språkligt sett var sämre, var från noll till 16,5 procent.

Angående den allmänna utvecklingen så visar resultaten från första året att alla 12 barn då hade utvecklats till åldersadekvata. Under andra året ökade antalet åldersadekvata barn från två till nio. Även de barn som inte utvecklats till åldersadekvat nivå uppvisade varierande grad av förbättring.

Detta projekt har också följt utvecklingen av barnens sociala relationer med hjälp av sociogram som tecknats systematisk vid upprepade tillfällen. Resultaten visar att barnens kontakter med andra barn ökat påtagligt. Inte något barn har för någon längre tid hamnat utanför gruppen under projektperioden.

Utbildningsförvaltningen

Skolornas projektaktiviteter kom igång förhållandevis sent, de flesta under 1997 istället för 1996. Några hade inte börjat än när arbetet med denna helhetsutvärdering startades. Följande orsaker nämns i självutvärderingarna: försenade pengar, brist på tid, samverkanssvårigheter och brist på personal. Enligt en representant för utbildningsförvaltningens som deltog i möten för ”informations- och erfarenhetsutbyte”, var den viktigaste orsaken kravet på att redovisa genomförande- och utvärderingsmetoder, något som vissa av dem som ansökte hade problem med. Skolornas ofta årslånga planering för kommande aktiviteter kan vara en annan tänkbar förklaring. Projektansvariga har förmodligen haft svårt att inlemma projektaktiviteterna i sin reguljära planering.

Skolorna har använt de pengar de tilldelats i första hand till kompetensutveckling av lärarna och till kapitalinvesteringar. Vissa projektansvariga har köpt datorer, dataprogram eller andra media för att komplettera undervisningen med nya undervisningsmedel. En del har valt att ordna

1. De övriga stegen i bedömningsskalan definieras enligt följande: 2 = stor skillnad vid jämförelse med svenska normalbarn. Mycket svårt att förstå vad barnet menar. 3 = tydlig skillnad vid jämförelse med svenska normalbarn. Kan vara svårt att förstå ibland. 4 = viss skillnad vid jämförelse med svenska normalbarn. Påverkar oftast inte begripligheten.

datakurser för lärare och/eller elever. Ett förhållandevis stort belopp har använts för att skicka lärare till Sv2-kurser på universitet. Med en sådan satsning är det naturligtvis inte lätt att säga vilka resultat projekten fått för invandrareleverna. Trots detta har några siffror kommit fram i vissa själv/utvärderingar:

Monica Axelsson har utvärderat två internationella klasser från en måluppfyllelsesynvinkel. Hon har testat barnens språkutveckling med två metoder som hon kallar uppgift 1 och 2. Med uppgift 1 testas barnens skriftliga språk. Man visar ett fotografi och ber barnen ställa frågor, skriva ner frågorna och skriva en kort text om bilden. Med uppgift 2 testas man barnens talspråk genom att de får återberätta en bildserie.

I en av de internationella klasserna lyckas tre av de åtta barnen på ett år uppnå vad Axelsson kallar mellannivå (uppfyllningsnivå enligt utvärderaren) i båda uppgifterna. Ett barn har uppnått mellannivå skriftligt men inte muntligt. Fyra barn ligger kvar på nybörjarnivå. I den andra klassen med 5 elever uppnådde två mellannivå både skriftligt och muntligt. Två låg på mellannivå skriftligt, men nybörjarnivå muntligt. Ett barn låg på nybörjarnivå skriftligt, men på mellannivå muntligt. Axelsson bedömer att två av de fyra lärarna i internationella klasser är okvalificerade för sin uppgift (Axelsson 1998:116).

Kultur- och fritidsförvaltningen

Projektet *Läxhjälpen* lyckades locka flertalet barn från Botkyrka islamska kultur- och ungdomsförening till biblioteket. Under det år *Läxhjälpen* pågick besökte 40 barn och ungdomar projektets hörna varje dag. Varje dag kom ett tiotal barn och ungdomar särskilt för att få hjälp med läxor eller informationssökning. Projektets datorer har varit upptagna i genomsnitt 22 timmar i veckan och man utfärdade 470 CD-romkörkort. Fjorton flickor deltog i tjejgruppen och elva i teatergruppen.

En termin efter projektstart hade *Minifejmare* elva dans-, sång- och teatergrupper med 108 elever. 45 procent var från norra Botkyrka, av dessa bodde hälften i Alby. 32 procent av de deltagande barnen hade invandrarbakgrund. *Minifejmare* har i stort sett (till 93 procent närmare bestämt) varit en tjejverksamhet. När jag intervjuade projektansvarige under oktober 1997 hade minifejmarna haft föreställningar vid flera tillfällen.

Programserie för förskolebarn i lokal-TV har producerat sin videofilm under rubriken *Sigges magiska verkstad* i fyra delar: 12–15 minuter varje del. Den väntar nu på att distribueras i förskolor och invandrarfamiljer som ett pedagogiskt redskap.

Miljöförvaltningen

Miljöprojekt i samarbete med föreningar lyckades mobilisera nio av 90 invandrarföreningar och hyresgästföreningar för olika miljöaktiviteter. Sju var intresserade av odlingslotter. *Miljönätverk i skolan* har haft kontakt med alla skolor, med varierande samarbete från skolornas sida. *Miljönätverk i förskolan* har haft tio teaterföreställningar under rubriken ”*Glassarna kommer tillbaka*” med ett miljöbudskap.

Media-Miljöprogram för tv/video har producerat sitt miljöprogram som sänts i lokal-TV under rubriken *Miljökompisar*. Programmet innehåller fem delar på vardera cirka 15 minuter. Det är tillgängligt för skolor, föreningar och andra intresserade som videoband.

Socialförvaltningen

Familjecentralen har avslutat sin planeringsfas och samlokaliseringen av olika parter är nu genomförd. *LINDA* har lyckats bryta isoleringen för den grupp kvinnor man arbetat med. Kvinnorna har blivit mer aktiva, men som sagts tidigare, de har inte kommit in på arbetsmarknaden.

Informationskontoret: Servicestugan i Alby

Under 1997 har Servicestugan i Alby bestått sina besökande och kunder med följande service: 9674 servicestugeärenden och 23 843 postärenden. Den sammanlagda besöksfrekvensen i lokalen var under året 78 594.

Ovanstående information ger en bild av de konkreta resultaten inom varje förvaltning. Den sammantagna bilden ger en fingervisning om vilka förvaltningar som tagit satsningen (eller åtminstone utvärderingen) på allvar och vilka som inte gjort det. Men siffrorna säger inte så mycket om vilka förvaltningar som lyckats och vilka som misslyckats i genomförandet av respektive projekt. Förutsättningar har inte varit lika för alla. Vissa projekt har varit mer självständiga och kunnat genomföra sina aktiviteter utan att vara beroende av utomstående. Andra har på olika sätt varit mer avhängiga sin omgivning. Även arbets kvalitet och arbetskomplexitet har varierat mellan de olika projekten.

Av alla projekt är det de som haft till uppgift att lotsa arbetslösa in på arbetsmarknaden som haft den svåraste uppgiften. Som jag påpekat tidigare har dessa projekt varit beroende av arbetsgivare som på intet vis stått under projektets kontroll. Ekonomisk vinst är den centrala styrfaktorn för arbetsgivare i både offentlig och privat sektor. Ingen arbetsgivare vill riskera sin vinst för invandrarnas skull.

Ju lättare integrationen är, desto friare är också målgruppen. Mammorna i *Mamma-barnprojektet* står inte under samma press som de arbetslösa i *Kraftsamling* eller *Jobbkлубb*. Som jag redan kommenterat hade mammorna i de förstnämnda projekten även möjlighet att påverka projektets innehåll, struktur och metoder, något som inte alls är tillämpligt för arbetslösa i ett arbetsmarknadsprojekt. I dessa projekt blir de arbetslösa i stället offer för en omstöpning som går utöver assimileringnivån och närmar sig psykisk och fysisk förvanskning. Följande kapitel illustrerar denna förvanskning.

Omstöpningsverkstad: en etnografisk beskrivning

Kapitel 9

Detta kapitel utgör en beskrivning av en dag i *LOTS*-projektet. *LOTS* har inte finansierats genom "Blommansatsningen" och ingår således inte i denna helhetsutvärdering. Men metoden som används här är ungefär densamma som i *Kraftsamling* och *Jobbklubb*. Det enda nya inslaget i *LOTS* utgjordes av undervisning i kroppsspråk.

Beskrivningen i det följande grundar sig på mina anteckningar. Den är inte någon exakt återgivning av vad som hände under mitt besök. Jag använde inte bandspelare eller videokamera. Det saknas vissa detaljer som jag inte hann att anteckna och förstås en mängd saker som jag inte såg. Jag har också utelämnat sådant som jag fann mindre relevant för den diskussion jag vill föra här. Skildringen innehåller vissa tolkningar som kunde gjorts annorlunda av en annan besökare. Det är kort sagt min version av verkligheten.

De manliga deltagarna är: E och E1 från Egypten, T från Turkiet, Z från Zanzibar och S från Sverige. Alla är mellan 25 och 35 år gamla. Den kortaste vistelselängden i Sverige är 10 år (E) och den längsta 24 år (T). Alla kan uttrycka sig muntligt på svenska, men enligt en av de projektansvariga är de inte lika bra i skriftlig svenska. De kvinnliga deltagarna är: Sk från Sverige, A en kvinna med slöja från ett arabiskt land, Ek från Egypten (24 år i Sverige) och Sy en Syrianska (född i Sverige). Två personer, en från arbetsmarknadsförvaltningen och en från arbetsförmedlingen är ansvariga för kursen. Jag kommer att kalla dem Am och Af.

Am ber mig att presentera mig. Det gör jag. E är pratsammare än de andra. Han ber mig förklara hur man kan lösa arbetslösheten i Sverige. Jag redogör kort för mina åsikter. Han fortsätter: är det inte bättre att göra samma som man har gjort i Frankrike, genom att minska skatterna. Jag misstänker att han vill hitta någonting att fylla lektionstiden med. Jag säger att jag inte är specialist i ämnet och avslutar diskussionen.

Am samlar ihop läxorna från föregående dag. De är skriftliga självpresentationer som ska rättas. E talar på arabiska med E1 och börjar att

sjunga på arabiska. T som sitter bredvid mig är tyst och verkar vara söm-
nig eller deprimerad. Han bryr sig inte om vad som pågår runt omkring
honom.

Af delar ut en kopia från Platsjournalen bland deltagarna. Det är
platsannonser där man behöver lokalvårdare, kontorister etc. Avsikten är
att deltagarna ska läsa annonserna, välja en som de är intresserade av och
sedan i en klassrumsövning träna på hur man tar kontakt med arbetsgiva-
ren.

Efter några minuter vill Am och Af ha två frivilliga för att börja trä-
ningen: en som spelar arbetsgivarens roll och en som spelar arbetstaga-
rens. Det finns ingen frivillig. Am ber E att börja. Hon frågar honom om
han har valt arbete. Det enda arbete som han inte vill ha är diskare. Han
väljer lokalvårdare och flyttar sig till mitten av klassrummet.¹

Det behövs en annan person för att spela arbetsgivarens roll. Ingen vill
acceptera den. ”*Det är en roll som ska spelas av personer som talar flytan-
de svenska: projektansvariga*” menar deltagarna. ”*Men det är bara en för-
sta träning. Under senare faser ska arbetsgivaren spelas av Am eller Af*”,
säger Am. Efter denna förklaring flyttar Z fram för att spela rollen.

Träningen börjar. Z är arbetsgivare och E arbetssökande. Ingen av de
medverkande tar emellertid sketchen på allvar. T sitter med armbågarna
på bordet och lutar hakan i händerna. Han ler cyniskt. Am och Af kom-
menterar spelet: ”*Självpresentationen var kort, detta uttalande var irrele-
vant...*”

Am har tidigare, under intervjun, sagt att övningarna brukar spelas in
på video. Filmen visas sen i klassrummet och deltagarna kommenterar
varandras beteende. Det har hänt flera gånger, enligt Am, att ”skådespela-
ren” blivit arg efter att ha tittat på sitt framträdande, för att sedan så små-
ningom lugna ner sig och försöka ”rätta till sitt beteende”.

Övningens andra fas är att titta på en video i ett annat rum. Videofilmen
består av två delar. Den första delen lär deltagarna hur man tar den första
kontakten med arbetsplatsen. Den andra delen lär dem hur man skriver en
arbetsansökan. Skådespelaren i videofilmen är en arbetssökande med fär-
gad hy som pratar flytande svenska. Innehållet är grovt sett följande:

I den första delen sitter den arbetssökande vid ett bord där det råder en
kaotisk oordning. Han tar luren. Men han har glömt vad det var för arbete
han ville söka och vad det var för telefonnummer till arbetsplatsen. En
gudomlig röst uppiifrån råder honom att förbereda sig. Han lägger på lu-
ren och försöker att göra det.

Han tar upp luren igen och slår numret, men börjar att tala om arbete
innan han presenterat sig eller förstått vem han talar med. Rösten ropar på
honom att han måste presentera sig och ta reda på vem han talar med. Han
lägger på luren för att följa röstens råd.

Han tar upp luren igen och slår numret, presenterar sig och tar reda på
vem han talar med. Men när han börjar att fråga om arbetet, ropar hans
son på honom och vill ha sin veckopeng. Samtidigt ropar hans fru att fru-

1. Det är intressant att notera
att den svenska kvinnan är den
enda som väljer ett kontorsar-
bete.

kosten är klar. Han svarar dem medan han talar med arbetsgivaren. Rösten ropar på honom och säger att han måste se till att omgivningen inte stör då han ringer.

Det gör skådespelaren och börjar om ännu en gång, nu med allt i ordning. Men när han denna gång börjar tala om sina meriter trasslar han in sig i hur hans far och mor uppmuntrade honom ... Rösten ropar till honom att inte säga någonting irrelevant.

Sista gången lyckas den arbetssökande äntligen och får röstens bekräftelse.

I den andra videofilmen går det till på samma sätt, även om det denna gång handlar om att skriva en ansökan. Den arbetssökande börjar texten med ett felaktigt tilltalsord, skriver slarvigt, glömmer att bifoga meritförteckningen osv. Han rättar allt eftersom rösten råder honom.

Filmen slutar med några intervjuer med ansvariga för en personalavdelning. De är välklädda, ordningsamma, välartikulerade och förnuftiga. De betonar arbetssökandens fritidsintressen och personlighet. De bryr sig inte om ifall man har skrivit ansökan för hand, men den måste vara renskriven.

Filmvisningen slutar med en diskussion:

S berättar om sina erfarenheter av att vid flera tillfällen ha kommit överens med en arbetsgivare om att träffas, men att arbetet när de träffats redan gått till en annan person. Ek bekräftar berättelsen. Samma sak har hänt henne också. S undrar vem som ska betala kostnaderna för alla de många ansökningar man skickar S klagar över att hon aldrig kallats till intervju. Am erkänner att ett misslyckande inte alltid betyder att man inte skött sig bra. Det kan också betyda att konkurrensen är stor.

Am frågar deltagarna om de kan bokstavera sina namn. Att kunna det är enligt henne mycket viktigt, eftersom de flesta arbetsgivare inte känner till invandrarnas namn. Några av deltagarna bryr sig inte om uppmaningen och resten meddelar att de kan eller inte kan.

Ek säger ironiskt: *"vi byter våra namn"*. S tillägger *"arbetsgivare går ibland för långt. De låtsas att de inte förstår skillnaden mellan 'å' och 'o' . Vi är egentligen inte viktiga för dem."*

Efter en kort rast flyttar vi tillbaka till det första rummet. Ingen verkar ha bråttom. Det gäller bara att fördriva tiden, tycks det. Am och Af planerar för morgondagen. E sjunger ganska högt någonting på arabiska. Han skickar en lapp till mig för att jag ska läsa den. Det gör jag. Det är en lyrisk dikt på arabiska. Han blir glad att jag förstår den och tycks betrakta mig som en av "oss".

Am delar ut ett häfte som sammanfattar vad som är viktigt i en intervju med en arbetsgivare. Hon ber deltagarna att läsa de markerade delarna hemma för att kunna använda dem i intervjuövningar påföljande dag. Resten av tiden fram till lunchrasten går åt till att korrigera de läxor som samlades in i början. Under denna tid sjunger E på arabiska och skojar.

Han försöker att dra E1, Ek och även mig med sig. Am och Af kan inte fylla tiden. De släpper ut gruppen på lunch en kvart för tidigt.

Eftermiddagspasset ska börja med ett besök av en skådespelerska. Hon kommer för att undervisa om kroppsspråket och deltagarna är informerade om detta. Men skådespelerskan är försenad. E är trött på att vänta och frågar Am: *"Vad ska vi göra nu?"* Am svarar: *"Vi kan förbereda nästa dags läxor"*, vilket man också gör. T har lagt huvudet på bordet och nästan somnat. Jag utnyttjar tiden, närmar mig honom och frågar på turkiska: *"Tror du att den här kursen leder till ett arbete?"* Nej, det tror han inte. Allt är lek för honom. Det finns inget arbete. Hur kan då en kurs leda till arbete? Jag närmar mig Sy som sitter på min högra sida och frågar henne samma sak. Hon tittar misstänksamt på mig, drar sig tillbaka och svarar: *"Jag vet inte."*

Skådespelerskan, som jag kallar Skåd, kommer ungefär en halvtimme försenad. Hon har missat tåget. Skåd, vars jeansoverall påminner mig om en mekaniker i tredje världen, presenterar sig kort. Hon har studerat mim på universitet och nu vill hon tala om kroppsspråk. Vi blir ombedda att resa oss från våra platser och följa henne.

Skåd reser sig upp, ställer sig i givakt och ber att vi ska göra efter. E börja skratta och säger: *"Ja, det kostar ingenting."* E1 skrattar med E, men vill inte identifiera sig med honom. Skåd berättar hur språkmelodin förändrar ordens betydelse. E skrattar och drar Af med sig. Af har varit gift med en man från tredje världen. Hon borde alltså veta mer än Am om nyanser i denna världsdal, tycker E.

Skåd berättar hur hon lyckats få servitrisen på en tjeckoslovakisk restaurang att hämta kyckling. Hon härmar en kycklings rörelser. E skrattar nästan ihjäl sig och drar alla med sig, till och med de blyga flickorna.

Skåd blir arg. Hon frågar E varför han skrattar. E svarar: *"Vad händer om vi inte kan sådana saker?"* Han försöker att gömma sig bakom kulturbegreppet. *"Vi har olika kulturer. Vi gör inte så här i Egypten."* Skåd blir påtagligt störd över Es beteende. *"Sådär har jag sett barn uppträda, men aldrig vuxna"* säger hon, samtidigt som hon ber E att låta henne fortsätta sin framställning. E accepterar och ger upp, men kan inte låta bli att fortsätta skratta. Detsamma gäller även några andra.

Z har varit i olika länder. För att lösa problemet börjar han berätta hur viktigt kroppsspråket är och hur detta språk har hjälpt honom i olika länder. Skåd försöker fortsätta sitt arbete, men det leder bara till fortsatt skratt. E1 kan inte kontrollera sig och lämnar rummet. Skåd börjar förklara hur folk suckar i olika världsdelar. E kan inte kontrollera sig utan skrattar. Skåd tappar tålamodet och frågar E:

"Varför skrattar du?"

"Det är jätteintressant" svarar E.

"Varför skrattar du, om det är intressant" frågar Skåd.

"Därför att vi inte har sådana saker i Egypten, Turkiet och så vidare. Jag är chockerad. Vi har inte sådana intervjuer i vårt land" svarar E.

”Jag kan inte lösa intervjuproblem åt er. Jag kan inte påverka arbetsgivarens rasism. Jag kan bara ge er inspiration. Jag kan bara visa hur man möter arbetsgivaren”, förklarar Skåd.

Skåd tillägger att hon har tappat sitt självförtroende. Det har hon också gjort, tillägger E. En tung tystnad sänker sig. Den är tragisk, samtidigt som det hela började med skratt.

Skåd försöker vinna tillbaka sitt självförtroende och börjar berätta om olika tankerikningar i tredje världen. Hon talar om fem grundläggande mänskliga känslor inom kinesisk filosofi. Hon förklarar hur varje rörelse har olika betydelse i olika kulturer. Hon berättar om relationen mellan tidningen en man bär på och hans ideologi och sociala status.

E försöker behärska sig och låtsas att han är intresserad av vad Skåd säger. Men han har ingen större framgång. Detsamma gäller E1. T är tyst och tittar filosofiskt på allt som pågår i sin omgivning. Nu vänder sig Skåd till E1 och frågar varför han skrattar. Hon undrar varför E1 följer E och inte själv kan avgöra hur han ska uppföra sig. E1 vill inte hamna i fokus, utan backar ut från spelet genom att säga ”ursäkta mig”. Skåd tappar behärskningen och upprepar, denna gång i ett högre tonläge:

”Jag kan inte åstadkomma några mirakel. Jag kan bara väcka någon form av inspiration i er. Jag kan inte göra någonting mot arbetsgivarens fördomar. Jag kan bara lära er hur man kan avvärja arbetsgivaren.”

Skåd fortsätter med att berätta om sin egen situation. Att hon inte har något fast arbete utan försöker försörja sig på sådana här föreläsningar. Hon berättar om hur hon själv ser till att inte deppa ihop genom att ta långa promenader och hur hon förbereder sig inför mötet med olika arbetsgivare med hjälp av speciella rörelser. Med denna berättelse vill hon visa att hon själv tillhör arbetstagsarsidan, inte arbetsgivarens. Hon försöker samtidigt isolera E genom att fråga de andra om deras åsikt:

Am och Af uppskattar föreläsningen. Det gör Sk och Z också. Z instämmer i att ämnet är mycket viktigt och berättar vilka svårigheter han själv hade när han som tioåring första gången mötte en arbetsgivare. De andra är tysta. Första delen av föreläsningen är slut och man tar en kort rast.

Under rasten utnyttjar jag tiden och frågar Z om han tror att metoden kan vara till hjälp för att hitta arbete. Z är tveksam. Men han tror att den är allmänt nyttig, för hela livet. Jag frågar också S om hans tolkning av E:s uppförande. Han tycker inte om det, men tillägger att han förstår E. Det förekommer sådana fåniga stunder i varje klassrum. Inte heller han tror att denna metod hjälper arbetssökande att hitta något arbete.

Vi kommer tillbaka från rasten för att fortsätta arbetet. Skåd vill inte upprepa spelet igen. Hon börjar i stället visa kroppsrörelser som deltagarna förväntas göra efter. Varje person gör rörelserna på sitt sätt, men Skåd

bryr sig inte. Hon vill få tiden att gå utan att på nytt hamna i samma "absurda² situation" som före lunch. Men samma "absurda situation" syns i A:s klumpiga rörelser. Hennes islamiska kläder passar inte alls ihop med de balansrörelser som ska utföras. Resten av eftermiddagspasset går åt till dessa rörelseövningar.

Dagen närmar sig sitt slut och alla förbereder sig att lämna klassrummet. Skåd kommer fram till mig för att fråga mig om mina åsikter. Vi har presenterats för varandra under rasten. Hon är nyfiken på att få veta vad den person tänker som antecknat under hela hennes besök. Jag pekar på avståndet som finns mellan Skåds undervisning och målgruppens konkreta situation. Jag tillägger att hennes undervisning passar bra för en grupp av marknadsförare eller en grupp servitörer som ska arbeta på lyxiga restauranger. Men den passar inte alls för arbetslösa som vandrar från en arbetsmarknadsåtgärd till en annan, och vilkas högsta önskan det är att bli anställda som städare. Skåd fortsätter att om det är så, så är alla dessa ceremonier helt meningslösa. Jag kan inte annat än instämma.

Vår diskussion ger inget resultat. Skåd vill tro att det bara är en elak människa som uppför sig illa. "*Alla de andra var nöjda*", säger hon, "*utom E*". Vi väljer att inte fortsätta diskussionen och skiljs åt utan att ha kommit fram till någon gemensam tolkning.

Vad betyder ritualen? Enligt videofilmen ligger problemet i de arbetssökandes beteende och okunnighet. Den arbetssökande är okunnig när det gäller både tal och skrift. Han är slarvig och glömsk. Han kan inte skilja relevant från irrelevant. Han har inte kontroll över sin omgivning. Även hans familjemedlemmar tycks missköta sig.

Personalen på personalavdelningen som representerar arbetsgivaren däremot, är kompetent, förnuftig och disciplinerad. Det sägs ingenting om bortsortering av "invandrarnamn" i videofilmen. Inte heller är det någon som talar om detta under hela processen. Om de arbetssökande inte lyckas hitta ett arbete så är det, i värsta fall, orsakat av hög konkurrens.

Undervisningsprocessen bygger på en formning, man kan till och med kalla det en omstöpfung, av målgruppen. Den arbetssökande ska anpassas kulturellt, psykiskt och fysiskt. Han/hon ska tala och skriva flytande svenska. Han/hon ska lära sig hur hans/hennes krångliga namn bokstave-
ras, eller till och med byta det om så behövs. Han/hon ska övervaka sina rörelser och sitt uppförande med hjälp av videofilmning, för att därefter "korrigera" bristerna med hjälp av sina handledare och kolleger tills hela beteendet passar en okänd arbetsgivares villkor. Han/hon ska också studera kroppsspråk för att ha tillräcklig kontroll över sina rörelser under en eventuell intervju.

Den enda tolerans man kan förvänta sig från arbetsgivarsidan är att denna är tillmötesgående nog att acceptera en prydligt handskriven plats-

2. Ordet "absurd" ska här uppfattas med den innebörd det ges i den "absurda teatern" hos dramatiker som Samuel Becket, Eugène Ionesco etc. Det vill säga en slags groteska och orimliga scener och situationer som får publiken att förstå det tragiska, meningslösa och dumma i människans tillvaro.

ansökan. Däremot orkar han/hon inte lära sig arbetssökandens krångliga namn. Han/hon tål inte heller arbetssökandens "klumpiga" rörelser eller utländska brytning.

Hela denna process syftar till att hitta arbete som städare, diskare etc, om man nu alls hittar något arbete, vill säga. Målet gör metoderna absurda. Man kan jämföra denna "absurda ceremoni" med gamla tiders "absurda ceremonier" i islamiska länder, där man sminkade bruden innan hon skickades till brudgummens "*Hedje*" (paviljong). Den enda skillnaden är att det i vårt fall inte finns någon känd brudgum. Frånvaron av brudgum leder till att varje "*mashate*" (påkläderska) adderar någonting till brudens smink, allt enligt sin personliga föreställning om brudgummens estetiska drömmar. Sammantaget leder det hela till en förvanskad brud, som är allt utom brud. Hon blir en "absurd djävul".

Det är denna "absurditet" som E och de andra skrattar åt, även om de inte behöver vara medvetna om det. Den absurda relationen mellan städning och kroppsspråk. Den absurda relationen mellan kroppsspråk och slöja. Den absurda relationen mellan den omstöpande metoden och dess resultat.

Det finns en gömd protest i ett hänskratt. Man förnedrar sin motståndare med hänskratt när man inte kan bemöta honom eller henne direkt. När omstöpningsverkstaden inte leder till något konkret resultat, och när alla inblandade aktörer legitimerar sig själva såsom utformare av arbetssökande – Sfi, arbetsmarknadsförvaltningen, arbetsförmedlare osv – pressar omstöpningsverkstaden de arbetssökande som är för svaga för att kunna försvara sig. Vad som återstår för honom eller henne är att håna omstöpningsverkstaden. Es växling mellan att "hänskratta" och "be om ursäkt" är en växling mellan protest och rädsla. Protest mot det som pågår och rädsla för det ännu värre som kan drabba den som förlorar sin plats i projektet.

Jag vill inte anklaga projektarbetarna eller skådespelerskan för medveten illvilja. Inte alls. De gör sitt bästa för att hjälpa målgruppen. De gör ärliga försök att utrusta deltagarna för att bättre passa in på arbetsmarknaden. Jag till och med uppskattar deras personliga engagemang. Men det paradoxala är att ju hårdare de driver denna linje, desto mer formar de målgruppen och desto mer absurd blir situationen. Man kan säga att projektarbetarna och målgruppen bär ett ansvar som egentligen skulle bäras av arbetsgivaren.

Slutdiskussion

Kapitel 10

Sammanfattning

Denna rapport har försökt att presentera en helhetsutvärdering av integrationsprojekten i Botkyrka kommun genomförda med så kallade Blommanpengar. Utvärderingen bygger på självutvärderingar utförda av projektansvariga, utvärderingar utförda av forskare vid Mångkulturellt centrum för de större projekten, intervjuer med projektansvariga och nyckelpersoner, korta deltagande observationer på projekten och studier av brevväxlingen mellan olika enheter rörande projekten.

Rapporten börjar med en kort presentation och analys av regeringens riktlinjer, kommunens handlingsplan och projektens organisation. Analysen visar att modellen som både regeringen och kommunen bygger sitt arbete på är minoritetsinriktad; det vill säga den bygger på ett antagande att arbetslöshet och segregation i Sverige är ett resultat av brist på kompetens hos invandrare. I kommunen tolkar man kompetens som språk och satsar i första hand på språkinlärning för barn och vuxna.

Som forskare ställer jag mig tvivlande till giltigheten av detta antagande. Med hjälp av existerande data visar jag att det inte finns något signifikant samband mellan språk och arbetslöshet bland invandrare. Däremot finns det ett signifikant samband mellan arbetslöshet och invandrarernas kulturella avstånd från Sverige. Det betyder att arbetsgivare gallrar bort invandrare inte på grund av deras bristfälliga språk, utan på grund av deras kulturella särdrag.

Med denna argumentering betonar rapporten majoritetens roll i arbetslösheten och den följande gettoiseringen. Den konstaterar att för att minska arbetslösheten och förhindra gettoiseringsprocessen så räcker det inte bara att satsa på kompetensutveckling hos invandrare. Man måste också ta in majoritetens roll i analysmodellen. Det vill säga att man bör skapa en modell som motverkar majoritetens negativa roll i integrationen, som själv motverkar kompetensutvecklingens roll i integrationen. Konturen för en sådan modell presenteras i slutet av rapporten.

Analysen av regeringens och kommunens lösningsmodell följs av en diskussion om hur projekten i genomförandefasen aktualiserat de krav som återfinns i kommunens handlingsplan: lokal förankring, samverkan, metodutveckling och måluppfyllelse.

Granskningen av frågan om lokal förankring har visat att projekten har gjort mycket för invandrare, men inte så mycket med invandrare. Det finns få invandrare från norra Botkyrka anställda i projekten. Med andra ord, i egenskap av politisk administration har kommunen stött invandrarernas integration, men i egenskap av arbetsgivare har den uppvisat samma hinder för deras integration som görs av arbetsgivare i hela riket.

Som hinder för lokal förankring har jag, för att titta på invandrarernas egen roll i norra Botkyrka, pekat på deras språkkunskap, okunnighet i demokratifrågor, låga utbildning och etniska heterogenitet. Vad majoritetens roll anbelangar har jag nämnt: 1) projektets genomförande inom den befintliga organisationens ram som har exkluderat utomstående personer från att söka projektmedel, 2) projektansvarigas misstänksamhet mot invandrarernas kompetens och deras krav på ett brytningsfritt språk, 3) den slags ”generösa” hjälp i form av bidrag som inte åtföljs av krav på ömsesidighet.

Rekrytering av invandrare och samarbete mellan invandrare och svenskar, särskilt när det gäller integrationsfrågor, har nämnts som en effektiv metod för att öka den lokala förankringen. Jag har konstaterat att integrationsfrågor kräver kunskap både om invandrarernas kulturella bakgrund och om det svenska samhället. Denna kunskap kan erhållas bäst genom samarbete mellan svenskar och invandrare.

Det har funnits olika former av samverkan mellan organisationer som har haft ansvaret för projekten. Erfarenheterna från dessa har varit varierande och lärorika. Samarbete mellan samverkansparter har i stort sett fungerat tillfredsställande. Men en del allvarliga konflikter har också uppstått som försvårat ett visst projekts genomförande, drabbat dess resultat eller till och med helt omöjliggjort dess genomförande.

Oklarhet i målformuleringar som ledde till olika tolkningar hos olika samverkansparter sida har varit en viktig orsak till konflikter. Men än viktigare har varit intressekonflikter mellan samverkansparter. Intressekonflikter har lett till att varje part sökt bevaka sina intressen i projekten och den ena partens lösning av problemet har ofta blivit en belastning för de andra. I själv/utvärderingar har man också nämnt lagändringar, omorganisering i moderorganisationer, resurs- och rollfördelningar, brist på intresse från myndigheternas sida, bristfälliga förberedelser innan projektstart, brist på tillräcklig utrustning samt avsaknad av beslutanderätt som hinder för samverkan mellan olika projekt.

Att beakta intressekonflikter i förhand och sedan försöka hantera dem med hjälp av fortlöpande diskussioner under genomförandet har nämnts som en fruktbar metod för att underlätta samverkan. Detta är en lärdom att dra särskilt från de projekt som har samverkan som ett av de viktigaste målen. Det betyder att tidsfaktorn är viktig för samverkansprojekt. Samverkansprojekt låter sig inte kombineras med hastig planering och snabbt genomförande. Vinsten från en omsorgsfull planering och fortlöpande dis-

kussioner är mycket större än den förlust man gör genom att upprepa samma misstag i olika projekt.

Av de olika förvaltningarna har utbildningsförvaltningen tagit det minsta antalet initiativ till samarbete. Rapporten lägger fram följande hypoteser för att förklara samverkanssvårigheter i skolorna: 1) Skolorna befinner sig i kris och är inte anpassade för att möta de nya svårigheter som uppstått delvis som en följd av invandringen och som syns särskilt tydligt i invandrartäta områden. 2) Skolorna arbetar med utsatta åldersgrupper som kräver mycket tid och energi. 3) Utbildningsförvaltningen har drabbats av nedskärningar mer än de andra förvaltningarna. 4) Skolornas slutna struktur gör dem mindre väl lämpade för samverkan.

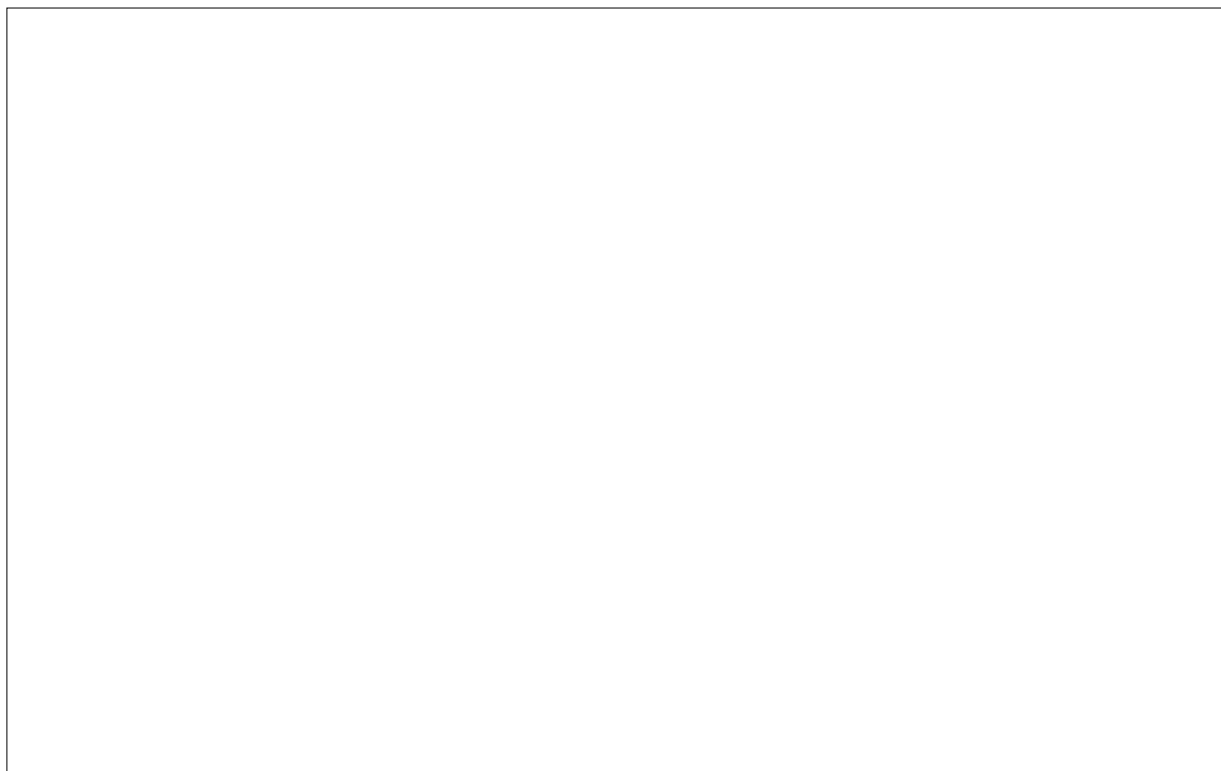
Man har gjort olika experiment och testat olika **metoder** för att arbeta med integrationens olika dimensioner: språkundervisning för barn och ungdomar, språkundervisning för vuxna, arbete och undervisning blandat, utprovning av olika pedagogiska metoder, etablerande av kontinuerliga kontakter mellan det teoretiska arbetet och praktiken, mobiliserande av alla befintliga krafter för att testa olika kanaler för arbetssökande, skapande av nya kontaktytor och försök att bryta isolering, test av olika metoder för informationsspridning osv. Dessa experiment har lett till fruktbara erfarenheter som nu väntar på att struktureras, standardiseras och användas i framtiden.

Akkumulerande av erfarenheter har möjliggjorts genom den flexibilitet som karakteriserar en stor del av projekten. Trots att flexibiliteten i vissa fall åstadkommit förskjutningar vad gäller de ursprungliga målsättningarna, har de i stort sett lett till att aktiviteterna anpassats till målgruppens behov, samt till att man kunnat upptäcka nya behov som i sin tur lett till nya aktiviteter. Flexibiliteten har förvandlat vissa projekt till små undersökningar, något som delvis kompenserar den brist på forskningsanknytning som man ser i planering och genomförande av projekten.

På grund av projektens karaktär och bristen på kvantitativ information har jag inte kunnat utföra någon målinriktad utvärdering. Men en del information presenterad i själv/utvärderingar och intervjuer med projektansvariga ger vid handen att man nått olika grad av framgång vad gäller språkutveckling hos barn och vuxna, samt i sociala, kulturella och miljöanknutna frågor, men att man helt misslyckats att, genom de arbetsmarknadsinriktade projekten, få in vuxna invandrare på arbetsmarknaden. Inte därför att man har arbetat mindre intensivt inom detta område, eller därför att man inte försökt att hitta nya metoder eller mobilisera alla krafter, utan därför att framgången inom detta område är beroende av arbetsgivarens samarbete. Utan detta samarbete från arbetsgivarsidan är varje försök inom detta område dömt att misslyckas. Brist på samarbete från arbetsgivarsidan leder tvärtom till en ökad press på målgruppen, en press som går utöver assimilering och som de facto närmar sig psykisk och fysisk förvanskning.

Misslyckandet på arbetsmarknaden bekräftar den uppfattning som jag gav uttryck för i analysen av regeringens riktlinjer och kommunens handlingsplan. Min helhetsutvärdering bekräftar att det inte hjälper att satsa bara på minoriteternas kompetensutveckling. Man måste även göra nå-

gonting åt majoritetens negativa påverkan. Hur det ska göras presenteras översiktligt i det kommande avsnittet.

Projektet Lekcirkeln Svalan, vårfest juni 1998. Foto Marie Andersson-Bremberg
Ett förslag

Alla de aktiviteter som genomförts av de olika förvaltningarna kan sägas höra hemma i endera av två stora kategorier. Den första kategorin utgörs av de aktiviteter som är självständiga och som kan genomföras utan att man behöver en "kund" som köper produkten. Språkinläring liksom sociala, kulturella och miljöinriktade aktiviteter är exempel på sådana. Den andra kategorin utgörs av de aktiviteter som inte är "nog" i sig själva. För att förverkliga dem behöver man en kund som köper produkten. Utan denna kund blir resultatet inte användbart, oavsett hur mycket som satsats på ett visst projekt. Förberedelser för att få en viss grupp att passa in på arbetsmarknaden tillhör denna senare kategori.

Den första kategorin förverkligas genom satsningar på målgruppen i fråga och dess grad av framgång sammanhänger framför allt med val av metod (förbättra samverkan, utveckla nya metoder, etablera grundläggande lokal förankring osv.). Den andra kategorin däremot, kräver arbetsgivarens samarbete. Utan detta samarbete kan inte någon aktivitet bli annat än kosmetisk. Som jag försökt visa i förra kapitlet leder arbetet snarare till att pressen på målgruppen ökar. Med andra ord, den arbetsmodell som passar bra för den första kategorin förslår inte för den andra. För att lyckas med satsningar inom den andra kategorin behöver vi en modell som inkluderar relationens andra pol: arbetsgivaren.

Vad jag försökt diskutera i tidigare kapitel bevisar denna slutsats. Trots det stora arbete som lagts ner på varje enskilt projekt och trots alla de erfarenheter som vunnits, så är det ändå bara i den första kategorin som man kan tala om positiva resultat.

Hur kan man integrera arbetsgivaren i en arbetsmodell som syftar till att underlätta invandras inträde på arbetsmarknaden? Man kan göra det genom att försöka påverka majoritetssamhället (det vill säga även arbetsgivarna) och förändra dess attityder. Det är den metod som hittills använts av regeringen och som man fortsätter använda. Problemet med denna metod är att den har ett mycket långt tidsperspektiv. Den fyller kanske sitt syfte på lång sikt, men hjälper knappast dagens förstagenerationsinvandrare. En annan metod är att på olika sätt "skydda" invandrare. Det finns erfarenheter av flera skyddsformer:

1) Stiftande av striktare lagar mot diskriminering och utövande av striktare övervakning är en av de vanligaste insatserna. Regeringens nya förslag till skärpt lagstiftning mot diskriminering är ett steg i denna riktning. Denna form av åtgärd har hittills inte givit några konkreta resultat och kan inte förväntas göra det i framtiden heller.

2) Privilegierande av invandrare på arbetsmarknaden är en annan form. Nackdelen med denna skyddsform är att den väcker negativa reaktioner hos majoriteten. Den majoritet som inte accepterar invandrare på arbetsmarknaden kommer heller inte acceptera att de ges en privilegierad ställning.

3) Den rimligaste skyddsformen verkar vara den modell som av vissa forskare kallats "den alternativa arbetsmarknaden", det vill säga en arbetsmarknad vid sidan av den ordinarie arbetsmarknaden. Denna arbetsmarknad kännetecknas av finansiering genom allmänna medel och av lägre produktivitetskrav jämfört med den ordinarie arbetsmarknaden (se Salonen-Soulié och Polamäki 1996).

Denna arbetsmarknad är inte någonting exotiskt. Den finns redan i praktiken. Det räcker att man pekar på alla de olika arbetsmarknadsåtgärder – ALU, API, OTA osv. – som i praktiken inte fungerar som någon sluss till den ordinarie arbetsmarknaden. Tvärtom fungerar den som en egen marknad och den omfattar, trots varierande beteckningar, en och samma målgrupp – invandrarna och vissa andra utsatta sociala grupper. Det återstår bara att erkänna denna marknad och ge den stadigare struktur.

Trots att den alternativa arbetsmarknaden kan leda till sortering och stämpling av deltagarna, har den ändå vissa fördelar som kan kompensera nackdelarna:

1) Det är inte så svårt att inrätta denna arbetsmarknad. Erfarenheter från arbetsmarknadsåtgärder har visat att det inte är särskilt svårt att skaffa arbete till invandrare om det finns en budget för att betala dessa arbeten. Jag kan tänka mig att de resurser som idag fördelas i form av socialbidrag, A-kasseersättning, utbildningsbidrag osv. räcker till löner för sådana anställda.

2) Den fungerar som en sluss till den ordinarie arbetsmarknaden. Inlärning av språk, social kompetens, arbetsmiljö osv, som är målen för de nuvarande splittrade arbetsmarknadsåtgärderna, utförs mycket effektivare

på denna arbetsmarknad. Den kan göra samma sak som görs av "ethnic communities" när det gäller social integrationen.

3) Genom denna arbetsmarknad kommer kunskaper och arbetsförmågor som annars förblir outnyttjade samhället till godo. Vissa uppgifter som inte är lönsamma blir utförda. Vissa organisationer utför redan idag en del bortglömda eller uppskjutna arbetsuppgifter med hjälp av deltagare i olika arbetsmarknadsåtgärder.

4) Den fungerar som en ordinarie arbetsmarknad för sina deltagare, vilka erbjuds ett meningsfullt vardagsinnehåll som planerar deras liv och räddar dem från passivitet. Denna funktion ökar i sin tur föräldrarnas status i familjen och stöder, direkt och indirekt, de uppgifter som varit föremål för flera projekt diskuterade i denna rapport.

I de projektbeskrivningar och utvärderingar jag läst betonas gång på gång föräldrarnas betydelse för barnens utveckling. Men jag vill understryka en gång till att: vi kan inte ha lyckliga barn utan lyckliga föräldrar. Vi kan inte ha harmoniska barn utan att ha harmoniska familjer. Sambandet mellan föräldrarnas sociala status och barnens framtid är en självklarhet i all samhällsvetenskaplig forskning.

Hur den alternativa arbetsmarknaden ska organiseras, vad som ska vara dess begränsningar, vem som ska utgöra målgruppen och andra sådana praktiska frågor kan inte besvaras här. Det ligger inte heller inom ramen för min arbetsuppgift. Jag ville bara väcka vissa funderingar om åtgärder som, enligt min uppfattning, lönar sig att satsa tid på.

Det säger sig självt att de åtgärder som diskuterats ovan inte utesluter varandra. Man kan skydda förstagenerationsinvandrare samtidigt som man satsar på långsiktiga strategier för att förändra majoritetens attityder och/eller utöva striktare övervakning på diskriminering. Man kan också komplettera med satsningar som syftar till kunskapsutveckling hos både barn och vuxna.

Litteratur

- Ahrne G. (1981) *Vardagsverklighet och struktur*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Andersson R. (1998) *Botkyrka: en statistisk analys av boendesegregation samt social och geografisk rörlighet i ett etnisk perspektiv*. Tumba: Mångkulturellt centrum.
- Andersson R. (1997) *Förstudie avseende den nationella utvärderingen av statens insatser i invandrartäta bostadsområden* (opubl.)
- Arnstberg K. O. "Segregation – processer och konsekvenser" i K. O. Arnstberg och I. Ramberg (red.) *I stadens utkant: perspektiv på förorter*. Tumba: Mångkulturellt centrum.
- Attar, F. (1929) *Mantiq-ut-tayir*, Stockholm: Norstedt. (översättare Eric Hermelin).
- Axelsson M. (1998) "En språkpedagogisk utvärdering av arbetet i två internationella klasser i Botkyrka" i M. Axelsson & R. N. Landsberg *En studie av två internationella klasser*. Tumba: Mångkulturellt centrum.
- Björklid P. (1982) *Children's Outdoor Environment: a study of children's outdoor activities on two housing estates from the perspective of environmental and developmental psychology*. Stockholm: Institute of Education.
- Boklund, A. (1996) "Att överskrida och bevaka gränser" i I. Sahlin (red.) *Projektets paradoxer*. Lund: Studentlitteratur.
- Bringlöv, Å. (1998a) *Mamma-barnprojekten – språkprojekt för mammor och barn utanför den ordinarie barnomsorgen*. Tumba: Mångkulturellt centrum.
- Bringlöv, Å. (1998b) *Familjecentralen i Alby – ett planerat samverkansprojekt mellan landstinget och Botkyrka kommun*. Tumba: Mångkulturellt centrum.
- Brännberg T. (1996) "Eldsjälar och projektmakare" i I. Sahlin (ed.) *Projektets paradoxer*. Lund: Studentlitteratur.

- Ds (1995) *Plus för unga: slutsatser från lokalt utvecklingsarbete*. Stockholm: Civildepartementet. Rapport nr. 54.
- Ehn, B. (1976) *Sötebrödet*. Stockholm: Tiden.
- Eliasson, B. (1997) *Lokalt inflytande samt förstärkning av den områdesbaserade verksamheten* (Diskussions-PM).
- Franzén, E. C. (1996) *Flyktingar som arbetssökande i Sverige: en studie av migration och förändring*. Stockholm: Pedagogiska institutionen.
- Fundberg, J. (1996) *Möten med föreningar: en studie av invandrares föreningsliv i Botkyrka kommun*. Tumba: Mångkulturellt centrum.
- Gans, H. J. (1982) *The Urban Villagers: group and class in the life of Italian Americans*. New York: Free Press.
- Gerholm, L. (1985) *Kulturprojekt och projektkultur*. Stockholm: Liber.
- Hansson, M. (1997) *Läsläsning och fritids: ett språkprojekt i biblioteket*. (opubl.)
- Hertzberg, F. (1998a) *Kraftsamling: utvärdering av ett samverkansprojekt mellan Botkyrka kommun och Länsarbetsnämnden i Stockholms län*. Tumba: Mångkulturellt centrum.
- Hertzberg, F. (1998b) *Kom-jobb: att skapa och bibehålla en svenskspråkig arbetsmiljö – utvärdering av ett samverkansprojekt mellan Komvux och Arbetsmarknadsförvaltningen i Botkyrka*. Tumba: Mångkulturellt centrum.
- Hosseini-Kaladjahi, H. (1993) *Iranians and the Swedish Labour Market*. Stockholm: Sociologiska institutionen & Sveriges invandrarinstitut.
- Hosseini-Kaladjahi, H. (1997) *Iranians in Sweden: Economic, Cultural and Social Integration*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Landsberg, R. N. (1998) "Bilder av eleven: om skapandet av skolvardagen i två internationella klasser" i M. Axelsson & R. N. Landsberg *En studie av två internationella klasser*. Tumba: Mångkulturellt centrum.
- Levin, C. (1996) "Misslyckade projekt och framgångsrika organisationer" i I. Sahlin (red.) *Projektets paradoxer*. Lund: Studentlitteratur.
- Maslow, A. H. (1954) *Motivation and Personality*, New York: Harper and Row.
- Merton, K. R. (1976) *Sociological Ambivalence and Other Essays*. New York: The Free Press.
- Nationalencyklopedin* (1990) Höganäs: Bra böcker.
- Petersson K. (1997) "Om den socialpedagogiska offensiven i lokalmiljön" i K. O. Arnstberg och I. Ramberg (red.) *I stadens utkant: perspektiv på förorter*. Tumba: Mångkulturellt centrum.
- Rossi, P. H. & H. E. Freeman (1979) *Evaluation: A Systematic Approach*. London: Sage Publications.
- Ronström, O., A. Runfors och K. Wahlström (1995) "Det här är ett svenskt dagis": en etnologisk studie av dagiskultur och kulturmöten i norra Botkyrka. Tumba: Mångkulturellt centrum.
- Sahlin-Andersson, K. (1996) "I styrbarhetens utmarker" i I. Sahlin (red.) *Projektets paradoxer*. Lund: Studentlitteratur.

- Salonen-Soulié, U. & A. L. Palomäki (1996) *På väg mot nya lokala arenor? – projekt mellan arbetslinje och alternativt aktivitetstänkande* (Tema Nord 1996:542) Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.
- Seyler, H. (1987) *Att stånga sin panna blodig ... i kommunal projektverksamhet*. Stockholm: Tiden/ Folksam Byggforskningsrådet.
- Sjögren, A. (1996) "Språket, nykomlingens nyckel till samhället men också en svensk försvarsmekanism" i A. Sjögren m.fl. (red.) *En "bra" svenska? Om språk, kultur och makt*. Tumba: Mångkulturellt centrum.
- Sjöholm, C. (1996) "Projektens visioner och verkligheter" i I. Sahlin (red.) *Projektets paradoxer*. Lund: Studentlitteratur.
- Skolverket (1997) *Vem älskar Sfi? Utvärdering av svenskundervisningen för invandrare – en utbildning mellan två stolar*. (Skolverkets rapport nr 131), Stockholm: Skolverket.
- SOU (Statens Offentliga Utredningar) (1971) *Att växa bland betong och kojor*. Stockholm: Socialdepartementet. Rapport nr. 61
- SOU (Statens Offentliga Utredningar) (1990) *Storstadsliv: rika möjligheter, hårda villkor. Slutbetänkande*. Stockholm: Storstadsutredningen

Bilagor

1. Arbetsmarknadsdepartementet, 1995-02-27

Särskilda insatser i utsatta bostadsområden

2. Botkyrka kommun, 1996-01-23

*Handlingsplan samt ansökan om medel till
särskilda insatser i invandrartäta bostadsområden*